БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 ЯНВАРЬ 8 СРЕДА № 5 (3975)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Курск хоорайга немец-фашистиг шериглерниң шериг чемзек-херекселдер складының миннерин чок кылырынга болгаш узуткаарынга киришкен шериг албанныгларны болгаш хамааты кижилерни орденнер-биле болгаш медальдар-биле шаннаар дугайында СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы (1 арын).

Москваның Кызыл туктуг шериг училищезиниң 40 чыл оюнуң алдары дээш байырлал (1 арын).

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериндеи чаа кызырылдалар дугайында СЭТА-ның дыннадыы (1 арын).

Тыва автономнуг областа хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер-биле болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаннаар дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы (1 арын).

Профэвилеллериниң конференцияларының материалдарындан (2 арын).

А. Курский. — Планныг хөгжүлде—социалистиг экономиканың чугула онза чүүлү болгаш артык күжү (2—3 арынар).

С. Самба-Люндуп.—Улуг орус чогаалчы (3 арын).

А. Шатилов. — Делегей байдалының допчулалы (4 арын).

КИНО: «Оожум Доннуң» ийнги кезээ (4 арын).

Кадык камгалал албан черлери болгаш чер-чер Советтери

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң талазындан кадык камгалал албан черлериниң ажылын кайда-ла хүн-бүрү тодаргай удуртуп, анаа чогуур деткимчени көргүзүп турар болдур, ында чоннуң кадык камгалалының айтырыглары чедишкинниг шиитпирлеттинип, эмнелге четкилери калбарып, ооң материалдыг сууру быжыгып турарын областың чамдык район болгаш көдээ Советтериниң ажыл чорудулгазы көргүзүп турар.

Сөөлгү үеде ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советди болгаш ол районуң көдээ Советтери кадык камгалал албан черлериниң ажылынче кичээнгейни элээн дыцыткан. Районуң бүгү колхозтарында эмнелге салбырлары эки шынарлыг оран бажыңнар-биле болгаш одаар үүл-биле хандырттынган. Барык-ла колхоз бүрүзүнде божуур бажыңнар, уруглар яслилери бар апарган. Мындыг чижектерни Эрзин райондан база көрүп болур.

Кадык камгалал албан черлериниң ажылын бедик деңнелге тургузар айтырыгга база бир чугула үүл болза эмнелге ажылдакчыларының билиг-мергежили, арга-дүржүлгазы болгаш оларның чер-чер Советтери-биле харылзаазы кол рольду ойнаар апаар. Сүт-Хөл район эмнелгезиниң кол эмчизи эш Сизых совет кижилерниң кадыы дээш демиселге аксеткилдиг күш-ажылы-биле чоннуң бедик үнелээшкинин болгаш хүндүткелин чаалап ап турар. Ол чугле эмнээр ажылынга мергежилдиг болурундан аңгыда, харын эң эки организакчы, ажыл-агыйжы болгаш хөй-ниитичи чоруу-биле база онзаланып турар. Район төвүнде эмнелге чериниң тудуун ажыл-агыйжы аргабиле кыска хуусаада дооскаш, ажылдарга кирген. Кадык камгалалынга хамаарышкан бүгү айтырыгларны шиитпирлээрде эш Сизых чер-чер Советтериниң хүн-бүрү деткимчезинге даянып турар.

Эмнелге ажылын тодаргай удуртулгабиле хандырып, бо талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар район болгаш көдээ Советтериниң, ол ышкаш чоннуң кадыын камгалаар херекке мурнакчы болуп турар эмнелге черлериниң өске-даа хөй-хөй чижектерин көргүзүп болур.

Оон-биле кады чамдык чер-чер Советтериниң кадык камгалал албан черлериниң ажылын удуртуп турарында ам-даа улуг четпестер бар дээрзин дорту-биле чугаалаар херек. Чижээ, Бин-Хем болза областа мурнакчы районнарның бирээзи болгаш колхозтары-даа экономика талазы-биле элээн быжыга берген. Ынчалзаа-даа ол районда кадык камгалал албан черлериниң тудуг сууру, ооң материалдыг базазы областың өске районнарындан ыракта хожудап турар. Чамдык колхозтарда болгаш ажылчын суурларда эмнелге салбырлары чогуур оран-бажыңбиле хандырттынмаан. Уруглар яслилери болгаш божулга бажыңнарының тудуглары колхозтарда амга чедир кылдынмаан. Оон туржук мурнунда Тарлагга божулга бажыңы турган черни хаггаш, ону кижилер чурттаар бажың кылдыр таарыштыр кылган таварылга бар.

Бо бүгү райкүүскомга эки билдингир, ынчалза-даа райкүүскомнуң удуртур ажылдакчылары мындыг байдалды өйтавында кылдыр санап, бо талазы-биле тодаргай хемчегларни албайн турар чорукту буруу шаап көөр херек.

Кадык камгалал албан черлериниң ажылын кыры-биле әрецгей удуртур чоруктар Бай-Тайга райкүүскомда база бар. Бай-Тайга районнуң чамдык эмнелге салбырлары кышкы байдалга таарыштыр дериттинмээн. Ылаңгыя Дөң-Теректиң эмнелге салбырында одаар үүл белеткеттинмээн. Эмнелге ажылдакчыларының негелде хомудалдарын тоон көрбес, дүжүметсиг чоруктуг барымдаазы Улуг-Хем районнуң чамдык көдээ Советтериндe бар болуп турар. Чижээ: Хайыракан болгаш Хендерге көдээ Советтери ында эмнелге ажылдакчыларының шалыңын ай-айы-биле саададыр чоруктар бар.

Ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш көдээ суму, суур Советтериниң практиктиг ажыл-чорудулгазында кадык камгалал албан черлерин удуртур талазы-биле шак ындыг четпестерни узуткап, аңаа удуртулганың деннелин үндезини-биле эжижидери негеттинип турар.

Кадык камгалал албан черлериниң четкизин калбартыр дугайында ажылчы чоннарның әгелекчи чоруун деткиир ужурлуг. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхоз (даргазы эш Глотов), партия әге организация (секретары эш Натпит-оол) колхозтар аразының 10 оруннуг участок эмнелгезин ажыдар дугайында әгелекчи санал үндүргеш, ук эмнелгениң тудуун әгелей берген. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ол әгелекчи чоруун өвүр районнуң «Торгалыг» болгаш «Совет Тываның беш чылы» колхозтарның колхозчулары изиннибиле деткээннер. Ынчангаш ол ийи колхозтар күш кадын турган, участок эмнелгезин тударын шиитпирлээннер. Бо әгелекчи чоруктуң областың өске-даа районнарына нептередип, эмнелге албан черлериниң болгаш уруглар яслилериниң, уруглар садтарының база божулга оран бажыңын тударына улусчу медотту калбаа-биле практикалаар ужурлуг.

Чер-чер Советтери кадык камгалал албан черлериниң иштики ажылынче база ханылап кирер ужурлуг. Аарыг кижилерни эмнеп, хүлээп ап турарындан әгелээш чоннуң ортузунга санитар-чырыдышкынның пропагандазын калбартырынга чедир эмнелге ажылдакчыларының харыысалгазын бедидип, контрольду тургузар болгаш оларның ажылында четпестерни чогуур өй-шаанда эдер, эмнелге ажылдакчыларының ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар хүлээлгелиглер.

Чонга эмнелге дузаламчызын эжижидер талазы-биле боттарының практиктиг ажылынга чер-чер Советтери, оларның доктаамал комиссиялары болгаш депутаттар эмнелге ажылдакчыларының хөй санныг активинге даянып алгаш, коммунистиг ниитилелдиң тургузукчулары—совет кижилериниң кадыын быжыглаар талазыбиле партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын чедишкинниг күүседип шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Курск хоорайга немец-фашистиг шериглериниң шериг чемзек-херекселлер складының миннерин чок кылырынга болгаш узуткаарынга киришкен шериг албанныгларны болгаш хамааты кижилерни орденнер-биле болгаш медальдар-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг шериглериниң миналап каан складын узуткаар талазыбиле даалгаларны үлегерлиг күүсеткени дээш база анаа амы-бот хайыралаваазын, маадырлыын болгаш әрес дидимин көргүскени дээш шаннаары болза:

КЫЗЫЛ СЫЛДЫС ОРДЕН-БИЛЕ

1. Сержант **Голубенко** Василий Иванович.
2. Капитан **Горелика** Евель Хаимович.
3. Полковник **Диасамидзе** Михаил Степанович.
4. Лейтенант **Ивашенко** Виктор Иванович.
5. Аваа дайынчы **Маргишвили** Дмитрий Иванович.
6. Биче сержант **Махалов** Иван Аркадьевич.
7. Улуг лейтенант **Поротиков** Георгий Михайлович.
8. Аваа дайынчы **Солодиовников** Николай Макарович.
9. Старшина **Тюрин** Михаил Павлович.
10. Аваа дайынчы **Урушадзе** Гурам Сарапионович.
11. Аваа дайынчы **Хакимов** Камил.

«ЭРЕС МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

1. Аваа дайынчы **Бочаров** Иван Васильевич.
2. Лейтенант **Селиванов** Анатолий Антонович.
3. Аваа дайынчы **Черкрыгина** Александр Николаевич.
4. **Шергунов** Николай Семенович.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль
1958 чылдың январь 6.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериндеи чаа кызырылдалар дугайында

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1957 чылдың декабрь 21-деги Доктаалынга дүүштүр база улустар аразынга тайбыңның болгаш найыралдың ленинчи политиказын удуртулга болдурбушаан, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын чавырыдыраарынче шын-на күзел-чүткүл-биле, Совет Эвилелиниң чазаа 1955—1956 чылдарда ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериндеи 1 миллион 840 муң кижини кызырганынга немей, чепсектиг күштерден 300 муң кижиниң база кызырар дугайында шиитпирни үндүрген.

Герман Демократтыг Республикадан ниити саны 41 муң ажыг кижилиг шериг кезектерин болгаш каттыжышкынарын ССРЭ-ниң девискээринче келдирер болгаш тарадыр. Венгр Улус Республикадан ниити саны 17 муң ажыг кижилиг шериг кезектерин болгаш каттыжышкынарын ССРЭ-ниң девискээринче келдирер болгаш тарадыр.

Чепсегленишкиннерни дүжүрер дугайында ниити дугуржулга чедип алдынгыже чедир чангыс талалыг чурум-биле ындыг базымны кылбышаан, Совет чазак ону дүшкүүрлүг чоруктуң кошкадырының база күрүнелер аразында харылзааларга бүзүрежир чоруктуң байдалын тургузарының хөрөөнге чаа улуг салышкын кылдыр көрүп турар. Чаагай тура-соруктуң ол шиитпири өске күрүнелерге, бирги әлчегде сонгу-атлантика эвилелиниң улуг чепсектиг күштерлиг кол-кол күрүнелериннге—АКШ-ка, Англияга болгаш Франциягa чепсектиг күштерни кызырар талазы-биле, чепсегленишкиннерни улустарга айыылдыг болгаш аар үүрге кылдыр әңдере бүдүрер чоруктуң сокдадыр талазы-биле оларның практиктиг хемчегларни боттандырарынга үлегер болур деп идегел илергейлеттинип турар.

Чепсектиг Күштерден болгаш шериг чарыгдалдарындан чаа кызырылданың түннелинде хосталган акша-хөрөңгилерни Совет чазак тайбың тургузуушкунуң сорулгаларынче болгаш совет улустуң амыдырал-чуртталгазының материалдыг база культурлуг байдалдарын улам ынай эжижиденче утландырар.

Армиядан болгаш флоттан халашкан Чепсектиг Күштерниң бот составын чурттаар чериниң эйыы-биле ажыл-биле чазактың шиитпирин өзугаар хандырган турар.

Москваның Кызыл туктуг шериг училищезиниң 40 чыл оюнуң алдары дээш байырлал

40 чылдар мурнунда В. И. Лениниң айтыышкынын өзугаар аныяк Совет күрүнениң баштайгы шериг-өөредилге чери—сөөлүүредир ВЦИК аттыг каттышкан школа кылдыр чаарты адаттынган Москваның баштайгы революсчу пулемет школазы, амгы РСФСР-ниң Дээди Соведи аттыг Москваның Кызыл туктуг шериг училищези тургустунган. Социализм чуртунуң Чепсектиг Күштериниң командалаар кадрларын белеткеп үндүрер ол хоочун өөредилге чериниң байырлалы январь 6-да Кремльге болган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловту, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Р. Козловту, ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновскийни болгаш өскелерни-даа чыылганнар чылыы-биле уткаан.

Училищениң начальниги Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор Г. М. Ленев әге сес чугаалаан.

Оон соонда РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы И. В. Горошкинге сес берген.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский чүве чугаалаан.

ВЛКСМ МХК-ниң секретары С. П. Павлов, москвачы аныяктарның өмүнээзинден, Совет Эвилелиниң Маршалы С. С. Бирюзов училищениң мурнундагы кижизитченнериниң өмүнээзинден училищениң бот составынга байыр чедиргеннер.

Байырлаашкынның соонда бүгү кижилер Георгиевский болгаш Владимирский залдарже, Гранит палатаже чоруткаш, найыслалдың уран-үүл мастерлериниң киржилгели-биле болган байырлалдың улуг концертин көрген.

Совет Армияның 40 чылынга алдар кылдыр Бүгү-эвилелдиң хаак маргылдаазынга

Совет Армияның 40 чыл оюнга алдар кылдыр Бүгү-эвилелдиң профэвилел-комсомолдуң массалыг хаак крозун бо чылдың январь-февральда чорудар дугайында шиитпирни ВЦСПС-тиң секретариады үндүрген. Кроссту профэвилеллер чөвүлеллери болгаш эки-тура спорт ниитилеллериниң оргбюрозу комсомол организациялары-биле кады чорудар.

Февраль 1-ге чедир заводтарның, фабрикаларның, шахталарның, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, МТС-тер-ниң бирги чери дээш хуу-команда талазы-биле маргылдааларны болгаш хоорайларның болгаш районнарның бирги чери дээш күш-культура коллективтериниң командаларының аразынга кросс маргылдааларын чорудар, февраль 10-та чедир—областарның болгаш крайларның бирги чери дээш командалар аразынга маргылдааларны, а февраль 16-дан март 2-ге чедир—зоналарның финал маргылдааларын чорудар.

(СЭТА).

ЧОННУҢ ЭРГЕЗИНДЕ

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинде көдээ библиотека колхозчуларның ортузунга культура-массалыг ажылдарны эки чорудуп турар. Библиотекада политиктиг 843, чечен чогаалдың 1400, уругларның 550 номнары бар. Ында ниитизи-биле 274 тыва өөнар санаттынып турар. А. Пушкиннин чогаалдарын, Е. Мальцевтиң «Чүректиң ханызындан», Б. Полевойнуң «Бистер—совет кижилер бис», С. Токаның «Араттың сөзү» деп номнарын колхозчулар улуг сонуургалдыы-биле шилип ап, номчуп турарлар.

Библиотекарь Х. Анай номчукчуларбиле ажылды эки тургускан. Санчай-оол, Дөрбет-оол олар библиотеканың доктаамал номчукчулары. Анай колхозчуларчың ортузунга лекция, солун номчулгаларын үргүлчү чорудуп турар.

Чуртувуска чаа-чаа ырлар чаңгыланзын

Эң эки уруглар ыры дээш конкурстуң түннели

Чаа доозулган эң эки уруглар ыры дээш бүгү-россий конкурзунуң негелделерин эки болгаш янзы-бүрү ырлар хөйле болзун деп ынчаар допчулап чугаалап болур. Москваның композитор бажыңынга конкурстуң түннелдерин үндүрген. Бүгү эвилелдешкен республикаларның композиторларының болгаш шүлүкчүлериниң мун ажыг чогаалдары жюриге келгени музыканчыларны, башкыларны болгаш ол чаа чогаалдарны ырлаар әлери—совет уругларны, школачыларны болгаш школа назыны четпәәннерни өөртпес арга чок.

— Бистиң уругларывыска хөй чаа ырлар немешкен— деп, конкурстуң жюризиниң даргазы композитор Д. Д. Шостакович чугаалаан. — Шынап, кымга-даа бирги шаннаалды тыпсып шыдаваан бис, ынчалза-даа уран-чүүл талазы-биле бистин эштеривиске негелделериниң бедик болганын ол херечилеп турар.

Уруглар музыказы болза, бир-ле тускай болгаш ол доктааттынгыр база ырлаттынгыр, аялгазы чараш болгаш хөйге билдингир, уругларны эки музыкага ынак болурунга кижизидер болуру албан.

Жюриниң демдеглээн чогаалдары ылаплаа ындыг. Бичии школачыларга бижиттинген болгаш ийги шаннаалдарны алган М. Ивенсениң сөзүнге А. Александровтуң музыказын чогаатканы «Дөрт ыржыгаш дугайында ыржыгаш», Ю. Тувимниң сөзүнге латыш композитор Э. Селиньниң чогаатканы «Нөгаалар», С. Вышеславцеваның сөзүнге В. Герчиктиң музыказын чогаатган «честек-катка» болгаш ортумак школа назылыг уругларга бижиттинген В. Волковтуң «Үлегерлиг оол» (сөзү С. Бөгомазов биле В. Волковтуу), В. Ахметовтуң «Бистиң хөвениис» (сөзү К. Курбаннепесовтуу — Туркмения) база улуг школа назылыг өөренчикчилерге чогаатган Т. Потапенконуң «Күс, алдын шыраа» (сөзүнүң автору А. Пришелен), Е. Тиличееваның «Кажан-даа утпа» (сөзү А. Некрасованыы), Р. Пятстың «Колхозчу уруг» (сөзү Ф. Коттуу-Эстония) дээн ышкаш чогаалдарны аңаа хамаарыштырып болур.

Хөй-хөй ырлар дипломнар болгаш мактал шаннаалдарны алган. Колымейскиниң музыка школазының башкызы В. Павленконуң эң-не бичиилерге чогаатканы «Дамдыжыгаш» деп ырны оон чижээнге киирип болур.

Кежээ дооступ турда жюриниң шаннаазны ырлар диңмиреп үнген. Чөңгөлиг «Колхозчу уругну», лириктиг «Күс, алдын шыраазы» Москва хоорайның пионер бажыңының хейнуң ырының бөлүү болгаш Калинин аттыг, Калининград хоорайның, Москва областың уруглар хорлары күүсеткен. Бистиң чуртувуска — аныяк туристерниң одагларынга, лагерьге, пионерлериниң походтарынга чаңгыланыр хөй-хөй ырлар үнелелди алган.

(СЭТА).

Тыва автономнуг областа хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер-биле болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаннаар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың август 18-те Чарлыын өзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан шаннаары болза:

Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Баажай** Чинчит Дүңгааановна — Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң колхозчузу.
2. **Дамчат** Ховалыг Бар-ооловна — Улуг-Хем районнуң «СЭКП XX съездизи» колхозунуң колхозчузу.
3. **Донгак** Сендел Мочиновна — Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң колхозчузу.
4. **Ооржан** Чаналк Ундуновна — Бай-Тайга районнуң «Дөң-Терек» колхозунуң колхозчузу.
5. **Середар** Ийтчик Кызыл-ооловна — Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.
6. **Сержикей** Анна Чадамбаевна — Каа-Хем районда колхозчу.
7. **Хертек** Чыгымаа Тарын-Базыровна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
8. **Хомушку** Ортат Хүреновна — Бай-Тайга районнуң «Дөң-Терек» колхозунуң колхозчузу.
9. **Хомушку** Хопек Чүлдүмовна — Бай-Тайга районнуң «Дөң-Терек» колхозунуң колхозчузу.
10. **Чыргал** Чыспынмаа Чыңгылаповна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Адыгай** Дазыран Боргаазыновна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
2. **Давазалай** Чолдак Доржайовна — Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
3. **Дайвар-оол** Кертик Чөвековна — Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчузу.
4. **Дамба** Бокустай Сандан-ооловна — Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
5. **Данзырын** Сүрүң Хирлигвейовна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле әәзи.
6. **Көк** Кыргыс Чамзырыновна—Улуг-Хем районнуң «СЭКП XX съездизи» колхозунуң колхозчузу.
7. **Кызынмай** Биризет Ширапова — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле әәзи.
8. **Кыргыс** Анай Санчаевна — Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
9. **Лопсан** Тиима Олакпайовна — Эрзин районнуң Эрзин суурунда өг-бүле әәзи.
10. **Нынмыр** Сюрюн Эренчиновна — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу.
11. **Ромашкина** Василиса Иосифовна— Каа-Хем районнуң Бүрен-Аксы көдээ Совединде өг-бүле әәзи.
12. **Иргит** Дөңгүрак Мондурияовна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
13. **Иргит** Хек-Бора Сайыновна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
14. **Мызылай** Медеш Шавыраевна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
15. **Терештей** Ариаа Намнановна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
16. **Хертен** Мандыл Мондурияовна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
17. **Сандымчап** Соян Чымбууовна — Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхозунуң колхозчузу.
18. **Сүктермаа** Хойлуку Думатовна — Улуг-Хем районнуң «СЭКП XX съездизи» колхозунуң колхозчузу.
19. **Чамдал** Севил Нагбыновна — Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң колхозчузу.
20. **Шагдыр** Седиваа Сатовна — Улуг-Хем районнуң «Эйлиг-Хем» колхозунуң колхозчузу.
21. **Шойгу** Салчак Борановна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Амырта** Клима Улуг-Аттыговна — Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчузу.
2. **Апыр-оол** Үйнук Чамбаа — Улуг-Хем районнуң «Эйлиг-Хем» колхозунуң колхозчузу.
3. **Байнара** Сарыг-кыс Кежегеовна — Бин-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң колхозчузу.
4. **Биченей** Тюлюш Наваовна — Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң ажылдакчызы.
5. **Голлекпен** Докпак Самдановна — Улуг-Хем районда колхозчу.
6. **Дамдын-оол** Дензинмаа Шыраповна — Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.
7. **Долзатмаа** Долзат Баян-Чыргал — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу.
8. **Докпараа** Чап-Сүрүң Канчировна — Улуг-Хем районнуң «СЭКП XX съездизи» колхозунуң колхозчузу.
9. **Донган-оол** Хурагандай Хаа — Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
10. **Дүлүш** Кызылпан Хуураковна — Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
11. **Дүмен** Норжумаа — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу.
12. **Дивин** Анайты Анакайовна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
13. **Ёнзан** Норзунмаа Шыырановна — Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчузу.
14. **Крысина** Павлина Дмитриевна — Улуг-Хем районнуң «СЭКП XIX съездизи» колхозунуң колхозчузу.
15. **Күжүгет** Хажыт Чымбаевна — Бай-Тайга районнуң «Тээли» колхозунуң колхозчузу.
16. **Кускe-Кара** Анайбан Монгушовна — Улуг-Хем районда колхозчу.
17. **Конгар** Сержин Салчаковна — Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
18. **Лампа** Байыскылаң — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу.
19. **Наматай** Бөрбеде Кенденовна — Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
20. **Намчыл-оол** Серенмаа Чамбаловна — Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчузу.
21. **Оюн** Пончатпаа Санчатовна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле әәзи.
22. **Рехтина** Анисья Федоровна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле әәзи.
23. **Салчак** Мандыр Шанчылановна — Бай-Тайга районнуң «Дөң-Терек» колхозунуң колхозчузу.
24. **Седен** Ханды Дылбаевна — Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң колхозчузу.
25. **Сенди** Түлүш Сырсанаевна — Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.
26. **Сергей** Бүндүмээ Доржуевна — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу.
27. **Серенмаа** Куйга Сатовна — Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.
28. **Серенчап** Чыртак Дыртызынайовна — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң колхозчузу.
29. **Суваң-оол** Шаңмак Сойчуруевна — Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
30. **Сүгежик** Серенмаа Майындыовна — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң колхозчузу.
31. **Хабарова** Анастасия Даниловна — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң колхозчузу.
32. **Хуурапан** Долгар Кертикпеновна — Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

Профэвилелдериниң район конференцияларының материалдарындан

ИЛЕРЭЭН ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Чоокта чаа Чаа-Хөл районуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел организацияларының район конференциязы болуп эрткен. Конференцияның делегаттары профэвилел райкомуның ажылының дугайында оон даргазы эш Сувакпиттиң илеткелин чугаалажып көрген.

Районуң мурнунда тургустунган сорулгаларны чедишкинниг күүседиринде профэвилел кежигүннериниң идепкейлиг киржип келгениниң түңнелинде районуң ажыл-ишчилери 1957 чылда мал чемнери белеткээринин, дүжүт ажаап алышкынының ажылларын чогуур үеэ-зинде дооскан болгаш бедик дүжүт ажаап алганы дээш СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң шилчилер Кызыл тугун чаалап алган.

Районуң профэвилел организациялары ажылчын, албан-хаакчыларның ортузунга культура-массалыг, политик-кижизидилгелиг ажылды калбартып келген. Оон түңнелинде повар Бухова, салыгжы Огнева (райпода), библиотекар Жукова (Ак-Туругда), көдээ клуб эргелекчизи Ондар («Тиилелге» колхозта) болгаш өскелер-даа ышкаш мурнакчы кижилериниң саны районда көвүдеп турар.

Ындыг болза-даа чамдык профкомнарның болгаш профбөлүктериниң ажылында улуг четпестерниң ам-даа бары конференцияга илерээн. Райкүүскомнуң коллективинде дыка хөй ажылдакчыларның чурталга базыннарының септелгези чоруттунмаан, печкалары, кладовкалары кыдынмаан турда-ла, ында местком ол четпестерге эптежип келген.

Профэвилел райкомундан ажылчын, албан-хаакчыларның культурлуг дыштынылгазын организастаар талазы-биле масалыг хемчегларни албайн турар. Чамдык профорганизациялар кежигүннериниң ниити хуралдарын ховар чыылдырып, бүдүрүлге, албан черлериниң ажылдарының, ажылчын, албан-хаакчыларның культура-амыдыралының дугайында айтырыгларны эларга чугаалаштырбайн турганын конференцияга делегаттар шынгыы шүгүмчүлээннер.

Айыттынган четпестерни чайладып, чаа чыл-биле социалистиг чарыштыг улам-на калбартырынче, ажылчын, албан-хаакчыларның культура-амыдыралын эжижиринче утланган тодаргай хемчегларни алырын профэвилел райкомунуң чаа составындан конференция негээн.

Н. БЕГЗИ, Х. КУНГАА.

КУЛЬТУРА-МАССАЛЫГ АЖЫЛДЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң Сүт-Хөл район конференциязы ол профэвилел райкомунуң даргазы эш Семюнитенконуң отчёттуг илеткелин чугаалажып көрген.

Профэвилел райкому сөөлгү үеде бодунуң ажылын планныг чорулуп, районнуң албан, организация черлериниң местком-нарның, профбөлүктериниң ажылынга удуртулганы аныг эжижиткенин конференция демдеглээн.

Ылаңгыя, районда кижи эмнелгезинде местком даргазы эш Апраева, райпода эш Бочкарев, СЭКП райкомунда эш Борбай-оол олар профэвилел кежигүннериниң хуралдарын доктаамал чыылдырып, профэвилел организациязының культура-массалыг ажылын эжижип келгеннер.

Ындыг болза-даа профэвилел райкомунуң даргазы турган эш Глуговтуң талазындан профэвилел организациязының культура-массалыг ажылын чоруттайн, ажылчын, албан-хаакчыларның амыдырал-чурталгазының дугайында айтырыгларны сонуургавайн турган четпес ажылын делегаттар эштер Седен, Терешкин олар илереткеннер.

Райкүүскомнуң чанында местком даргазы эш Прыгынов бодунуң профкежигүн дадывырын бир чыл дургузунда, харылзааның район конторазында местком даргазы эш Баулина—4 ай иштинде хаыртпаан турганын, ол профорганизациялар профкежигүннериниң орту-зунга массалыг, кижизидилгелиг ажылды четпес чорудуп келгенин конференцияның киржикчилери шынгыы шүгүмчүлээннер.

Профэвилел райкомунуң ажылын үндезини-биле эжижидер, ажылчын, албан-хаакчыларның ортузунга культура-массалыг ажылды калбартыр хемчегларни айыткан доктаалды конференция хүлээп алган.

Н. ДОПАА.

Политшкола ажылдавайн турар

1957—1958 өредилге чылының эгезинде Сүт-Хөл районуң «Коммунизмниң херели» колхозта партия организациязының чанында 19 дыңнакчыларлыг политшкола тургустунган.

Политшколаны организастаанындан бээр мынчага чедир чаңгыс-даа кичээл болбаан. Партия организациязының секретары эш Сундук колхозта коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң полит-өредилгезин чогууру-биле организастаар дугайында боттуг хемчеглер албайн турган. Партия чыыдышкының болгаш партийжи-политиктиг агитация ажылын организастаанында бар четпестерни колхозта партия организациязының отчет-сөңгүлдалыг хуралынга болгаш партияның XIII район конференциязынга коммунистер шынгыы шүгүмчүлээн. Оон бээр ам 2 ай чедип турар.

Райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизи коммунистерниң марксизчиленичи өредилгезин доктаамал удуртур хүлээлгелиг. Ындыг турбуже СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи (эргелекчизи эш С. Иргит, пропагандизи эш Х. Борбай-оол) районда партия чыыдышкының четпес удуртуп турарын айтыр херек.

О. САНЧАЙ.

Бистиң чуртувустуң делгемнеринде

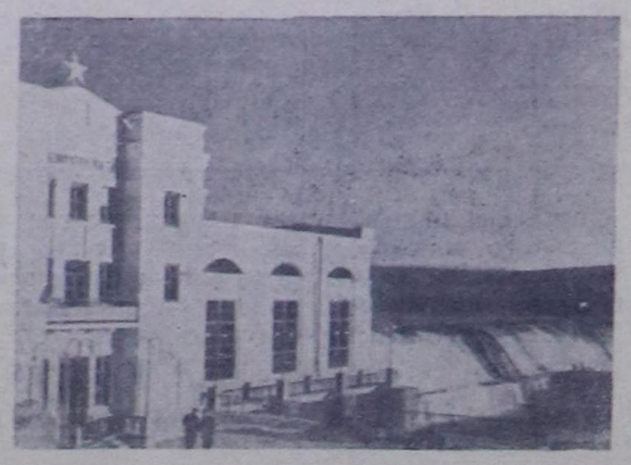

Кировоград область. Ольшанск районда районнар аразының чаа Краснохуторск гидроэлектростанциязын тудуп тургускан. Оон күчүзү 3.300 киловатт. Чаа ГЭС, Ольшанск районнуң бүдүрүлге черлериниң болгаш колхозтарындан ангыда Песчано-Бродск болгаш Ново-Украинск районнарының 22 колхозтарын электри-энергия-биле хандырар.

Чурукта: Краснохуторск ГЭС-тиң ниити хевири.

Фото **Г. Верушкиннии.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Тернополь область. Козовск районнуң Ворошилов аттыг колхозунуң мал фермазында кызыл булуну дерип тургускан. Ында малчыннар хостуг шактарында солуннарны болгаш журналдарны номчуп, радиону дыңнап турарлар.

Чурукта: мал фермазының чанында кызыл булунда.

Фото **Б. Шендлернии.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Москвага эвилелдер Бажыңының колонналар залынга Якут АССР-ниң литература болгаш уран-чүүл көргүзүүлериниң байырлыг ажыдыышкыны болган.

Чурукта: Якут АССР-ниң Таттинск районунуң бот-тывынгыр уран-чүүл коллективиниң оюн көргүзүү турары.

Фото **Н. Снитниковтуу.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Мал, чер ажылын тодаргай удуртур

Чоокта чаа Сүт-Хөл район Советтиниң бешки сессиязы болуп эрткен. Ажылчы чоннар депутаттарының район Советтиниң күүсекчи комитединиң 1957 чылда чорудуп келген ажылының дугайында райкүүском даргазы эш Доржунуң отчёт илеткелин сессия чугаалашкан.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыцай хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлерин амыдырала боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле райкүүском болгаш көдээ Советтер аныг ажылдарны чорутканын сессия демдеглээн. Районнуң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы болуп турар. 1957 чылда ниитиниң малынга 8000 хире баш мал немешкен. Киров аттыг, «Коммунизмниң херели», «Ишкин» колхозтар малдың баш санын өстүрериниң планын күүсеткеннер. Чаш малды чидириг чокка ажаап алыр талазы-биле «Чырык орук» колхозтуң сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш Эрен) өң дээре ажылдаан.

Көдээ Советтериниң колхоз бүдүрүлгезинге удуртулгазы эжижип турар. Ылаңгыя Кызыл-Тайга көдээ Совет (даргазы эш Таспаяк) «Ишкин» колхозту организас, ажыл-агый талазы-биле улам быжыглаар дээш аныг эки ажылдаанын сессия демдеглээн. Эрткен чайын аная малдың семиртилгези эки организастаттынган. Көдээ Совет бодунуң активин сүт-бараан фермаларынга быжыглаан. Фермаларда учёт ажылы өкижээн. Сүт саалдазы 1956 чылдагызындан барык-ла 3 катап өскен.

Оон-биле чергелештир көдээ Советтериниң организас-массалыг ажылында четпестерни сессия айыткан. Ылаңгыя ажыл-агыйның кол адыры болуп турар мал ажылын хөгжүдүрүн «Алдан-Маадыр», «Чырык орук» колхозтарның баштаар черлери четпес күүсеткенин сессия айыткан.

Район малдың чаш төлүнден дыка каражалыг болган. 100 баш төрээн мал бүрүзүнден 67-ле быжаны, 73-ле хураганны, 55-ле анайны алган. Ол болза райкүүскомнуң, колхозтарның баштаар черлериниң, көдээ Советтериниң мал ажылын хөгжүдүр талазы-биле аргаларны бүрүн ажыглаваанының херечизи болган.

Чер ажылының талазы-биле четпестер дугайын сессия база демдеглээн. Бир эвес 1954 чылда район гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 14,5 центнер тараа алган турган болза, а 1957 чылда 10 центнер тараа алган. Ол болза чер ажылынга көдээ Советтиң удуртулгазының четпезиниң дугайын херечилеп турарын сессия демдеглээн.

Илерээн четпестерни үзүткаар талазы-биле шиитпирни сессия хүлээп алган.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

Коллективтиң күш-ажылчы чедишкиннери

Эрзин суурда столовая сөөлгү үеге чедир багай ажылдыг столоваяларның санынга кирип, оон ажылы үр үеде сегивейн келген. СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниитиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелериниң ажылын эжижидер дугайында» доктаалы үнген соонда ону амыдырал херекке боттандырар дээш, районнуң партия, совет органнарының, райпо баштаар черииниң талазындан практиктиг хемчеглер ап чорутканының түңнелинде столоваяның ажылы элээн эжижээн.

Столоваяда буфетти болгаш чемненир залды таарымчалыг кылдыр дерип тургускан. Ол байдал чемненикчилериниң кичээнгейин столоваяже хаара тудуп турар.

Кухня далгаңдан кылган янзы-бүрү чемнер, үш дерт аңгы аттыг мүннер, эштен кылган өске-даа блюдаларны хөйү-биле белеткеп турар. Тус черниң онзагай байдалынга таарыштыр ол столоваяда янзы-бүрү аттарлыг национал бовларны база калбаа-биле белеткеп турар апарган. Изиг, соок чемнерниң ассортиментизи дыка хөй. Чем бүрүзүнүң ассортиментизин (чемненикчилериниң кол негелделиг чемнериннен өске) хүнүң-не өскертип турар. Столоваяның ажылдакчылары чемни эки шынарлыг болгаш амданыг кылдыр белеткээринден аңгы, даштыкы хевирин чараштыр кылырын база чедип ап шыдаваннар. Чемниң ассортиментизин көвүдериниге сава аймаанын четчир санныг болуру эргежок чугула. Столовая савалар-биле бүрүн хандырттынган.

Столоваяның ажылчыннары ниитиниң чемненилге ажылын эжижидер дээш идепкейлиг ажылдап, ол дугайында чемненикчилериниң талазындан бедик хүндүткелди чедип ап база макталганы ап турарлар. Чижээ, областың иштики херектер эргелелиниң белүк ажылдакчылары столовая ажылдакчыларының чемненикчилерге өөлдек чоруунуң, культурлуг хандырылгазының дугайын хомудал болгаш салган план ёзугаар хөгжүлдези, ажылчы чоннарның амыдыралчы деңнелиниң бедишкини болза экономиканы хөгжүдеринге пропорционалдыг чорукту, тодаргайлаарга ниитилелдиң хереглелдери-биле аңгы-аңгы адырларының база бүдүрүлге кавыларының хөгжүлдезиниң аразында дүүшкек чорукту үргүлчү болгаш медерелдиг сагыры ол болур.

Адаан-демиселдиң болгаш анархияның хоойлузу тергиндеп турар капитализм үезинде ниитилел бүдүрүлгезиниң пропорционалдыг болур чоруунче чүткүл угланыышкын ала-чаягаарлаашкын-биле боттанып турар. В. И. Ленининиң демдеглээни-биле алырга, ниитилел бүдүрүлгезиниң аңгы-аңгы кезектериниң аразынга дагынаан бүдүрүүшкүн теориязының көргүзүп турары ол дүгжүүшкүнү капиталистиг ниитилелде билдинмес рынокта ажылдап турар түс-түс бүдүрүкчүлериниң башкаланчак чоруунун уламындан үргүлчү-ле үрелип турар. Капитализм улус ажыл-агыйының бүгү хемчээлинге доктаамал дүгжүлгени бодунун бүдүжү-биле хандырып шыдавас. Оон-биле кады капиталистиг бүдүрүлгениң үен-даян болгаш организас чок чоруу болза, ниитилелдиң күш-ажылының канчаар-даа ажок улуг чидириниин үнер дөзү болуп турар. Социалистиг экономиканың пропорционалдыг дүүшкек хөгжүлдези болза, чуртун бойдус байлактарының-даа, материалдыг фондуларының болгаш күш-ажылкурлавырларының-даа дагын бүдүрүүшкүнүнүң бедик темпилерин тодарадып турар таарымчалыг бүгү байдалдарын болгаш факторларын капитализмге үүдежин болбаан долу ажыглаарының аргазын берип турар.

Ниитилелдиң бүдүрүлгезиниң ийи балүүнүн — бүдүрүлгениң чепсек-хереклерениң бүдүрүлгези-биле хереглел чүүлдериниң бүдүрүлгелериниң аразында бирги бөлүктүн артык дүргедээн хөгжүлдези түрда шын дүгжүлгезин хандырары улус ажыл-агыйының планнаашкынында шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар.

Калбарган үндезиниг социалистиг дагыы бүдүрүлгениң кол чүүлү болур бүдүрүлгениң чепсек-хереклерин бүдүрерин колдадыр өстүрериниң экономиктиг хоойлузунуң негелделерин экономиканың планныг хөгжүлдезинге Коммунистиг партия болгаш Совет чазак барымдаалап турар.

1913 чылдан 1957 чылга чедир үениң дургузунда ССРЭ-ге бүдүрүлгениң чепсек-хереклерин бүдүрери 74 катап, а хереглел чүүлдерин бүдүрери — 13 катап өскен. Бир эвес революция мурнундагы Россияга бүдүрүлгениң чепсек-хереклерин бүдүрери үлетпүрнүң бүгү продукциязының үштүң бир кезиин эзлеп турган болза, амгы үеде үлетпүрде бүдүрүлгениң чепсек-хереклерин бүдүрериниң бот деңзизи 70 хуу бооп турар. Аар индустрияның колдаан хөгжүлдезиниң шугумун боттандырбышаан, партия болгаш чазак улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техника талазы-биле чаартындыр дериттинерин болгаш оран камгалалын быжыглаарын хандырган.

Бүдүрүлгениң амгы үеги чепсектерби-биле Англиядан дөрт катап дора, Германиядан беш катап дора, Америкадан он катап дора дериттинген чурттун техника талазы-биле кедергей хожуданга турганындан Совет Эвилели амгы үениң техниказының шыпшык бединиче кайгамчык улуг шуралашкынны кылган. Чогумна социалистиг планныг ажыл-агыйының артык күштери, аар индустрияның мурнаан хөгжүлдези, социалистиг күрүнениң холунга эртем-техниктиг күштерни, хөренгилерни мөөнүзөн чорук болза, ажыл-агыйының совет системазын даштыкыда шугумчүлеп турарларның безин хүлээп көрүп турары-биле алырга, делегейде бир дүгаар атомнуг электростанцияны, күчүлүг реактивтиг самолеттарны, диптер аразынга ужугар ракетаны тургускан, Черниң кылымал эдеричилерин салып үндүрерин боттандырган совет эртемденнериң бодалдарын боттуг чүүл болдуруптар арганы берген.

Малчыннарга концерт

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунда көдээ клуб чөвүлелиниң организастаалы культура бригадазын Бол Булатов улуртуп турар. Бригада колхозтуң мал фермаларында 3 кезек черге концерт көргүскен.

Концерттиң программазында Фурмановтуң «Үймээн» деп шиниздиңден үзүндү болгаш литературалыг уран-чүүлүң өлүмнүг хөй көргүзүглери бар. «Үймээн» деп шиниде Фурмановтуң ролун колхозтуң дарганы Салчак Доржу, комиссар Шигабутдиновтуң ролун Чигжит Альберт олар эки күүсеткеннер. Татар улустуң танцызын колхозчу Найдан Таня, «Октябрьден төрүттүнген хостуг чурт» деп ырны ниити улус кончуг эки болгаш чараш күүсеткилээн.

Б. КОЛ.

Малчыннарда садыглар

«УТКА 25 чылы» совхозта рабкоп совхозтуң малчыннарын калбак хереглелдиң бараанныры-биле бүрүн хандырар дээш ийи келек черде доктаамал садыгларны организастаан.

Сүт-бараан фермазында садыг эргелекчизи эш Пособецтиң болгаш хой фермазында эш Намчин-оолуң садыгларында шай, дус, үс, эвт болгаш оон-даа өске чүгула хереглелдиң бараанныры үргүлчү бар болуп турар.

Малчыннарда садыглар өрткен чылыг бараан саарылгазының ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

С. МААДЫ.

Колхозчу аңчыларның олчазы

Бай-Тайга районда «Тээли» колхоз 1957—1958 аңныыр сезонунуң чылын чеп ажыглап турар. Колхоз баштаар черде тывышка мергежилиг аңчыларны шын шилип, оларны бүгү тала-биле белеткеп аткарган турган.

Колхозчу аңчылар байлак олчаларлыг кээн турар. Базырның удуртканы 4 кижи составтыг звено 35 киштерни, 600 ажыг диңнерни аңнап келген. Олар баштайгы үнүшкүн-биле безин төрээн колхозунга 12 мүн рубль орулга киргеп. Звено база катап аңнап чорупкан.

С. АДЫГ.

Часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир

Кызыл-Мажалыктың машина-трактор станциязының коллективи часкы хову ажылынга белеткелди организастыг чорудуп турар. Күш-ажылды шын организастап, ылаңгыя септелгениң графиги дээш демиселди күштелдиргениниң түңнелинде МТС өрткен чылдың дөртү кварталында 22 тракторлар септээр турган, оон 2 тракторларны ажыр септээн. Көдээ ажыл-агый машиналары септээриниң графигин база ажыр күүседип келгеннер.

Механизаторларның иштинде ылаңгыя Белек-оол, Бахов, Чурум-оол, Иртишпей ышкаш мергежилдиг, хүн онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип турар мурнакчылар хөй. Часкы хову ажылдарынга үлегерлиг белеткенир, ылаңгыя септелгениң шынарын экижидер дээш чарыш механизаторларны улам сорук киирип турар.

Ф. ЧҮЛДҮМ.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Мурнакчы саанчы Эрна Михкельсон

ЭСТОН ССР. Тюриск районнуң «Эстония» колхозунуң саанчызы Эрна Михкельсон республиканың малчыннарының ортузунда шылгарангай алдарны эдилеп турар. Ол инек бүргүзүнден дөрт чыл иштинде улаштыр 5.000 килограмм сүттү саап ап турар. 1957 чылдың 10 айларының иштинде инек бүргүзүндө 4.797 килограмм сүттү саап алган.

Ындыг чедишкиннерни Э. Михкельсон инектерни рационалдыг чемгергениниң болгаш оларны хынамчалыг ажааганының ачызы-биле чедип алган.

Э. Михкельсон инектерни өй-шаанда соол дурарынче улуг кичээнгей салып турар. Оон бөлүүнүң инектерин инектер бызаалагыже чедир 45 хонуктан орай эвесте соолдуруп турар. Инектерни соолдурарының үезинде саалдаларның санын эвээжедип, сигенден өске бүгү чемнерни рациондан үндүрүп, база суг бээрин вызырып турар. Соолдурулганың соонда сүдү соолган инектерниң чемгерилгезин ол база катап күштелдирип, хүнде 10—12 килограмм сүт берип турар инектериң рационну ышкаш ындыг рационну тургузуп турар. Инектер бызаалагыже чедир ийи недель иштинде инектерни база катап кургаг чемге тургузар.

Инектер сүт берип турарының үезинде Э. Михкельсон саалданы доктаатты нгаан шынгыы хуусааларында хүнде үш удаа чорудуп турар.

Тургузу азырал үезинде инек бүргүзү дүнүн иштинде 10—18 килограмм картофельди болгаш ол-ла хире вика-сула холумаанын силозун, 3 килограмм сүтке онаштыр 6 килограмм эки шынарлыг клевер сигенин болгаш 1 килограмм концентраттарны ап турар.

Одар ажаалдазының үезинде инектер чер одарының чемнериниң ангыда чайның бүгү дургузунда хүнде кышкы норма-биле бир демей концентраттарны ап турар.

Күзүн малды тургузу азыралче бүрүн шилчиткиже чедир саанчы инектерни колхозта бедик дүжүттүг болуп турар чем капустазыбиле чемгерип турар. Инек бүргүзү дүн-хүн иштинде 20—30 килограмм чем капустазын ап турар.

Инектер бүдүн чыл иштинде чылгаар дуссту, чугайны болгаш сөөк далганын ап турар. Э. Михкельсон минеральдыг чемнерни чогуур норма өзүтаар концентраттар холумаазбиле кады берип турар. Малдың чем чиир хөөнүн экижидери-биле саанчы чамдык микроэлементилерни, ылаңгыя кобальдыны инектериниң рационунга киирип турар.

Эрна Михкельсонуң ажылын бедин-биле үнезээн. 1956 чылда ол күш-хүннеринге 12 мүн ажыг рубльди, 2 тонна ажыг картофельди, 3 тонна хире тараазны алган. Ажылда бедик көргүзүглер дээш саанчы Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делегелгезиниң үш улуг алдын медальдары-биле база «Победа» деп чиик автомобиль-биле шанналган. Колхозчулар ону ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң депутаттарынга сонгуп, Эрне Михкельсонга улуг идегелди көргүскен.

Колхозтарга агрозоотехниктиг өөредилгени организастаар

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелинге колхозчуларның агрозоотехниктиг өөредилгезин организастаар дугайында колхоз баштаар черде болгаш партия организациязы планнаандан бээр ам ийи ай ажып турар. Курстарның башкыларынга агроном Ларинаны, зоотехник Нагибинаны томуйлаан.

Ындыг болза-даа колхоз баштаар черидаа, ында тускай эртемнилер колхозчуларның агрозоотехниктиг курстарын амга чедир организастап шыдаваны таарымча чок болуп турар. Агрозоотехниктиг курстарны организастап, оларның өөредилге программазының күүселдезин чедип алыры чугула.

К. ДОРЖУКАЙ.

Шиитпир күүсеттинмээн

Улуг-Хем районнуң «СЭКП XX съездизи» колхозу 1956 чылда ийи өрөөл, харугда 20 кижи чуиуп болур чунар бажың туткан. Баштайгы чылында доктааткан хүүнде чунар бажыңны изидип, колхозчуларның чунар сонуургалы улгадып турган.

Сөөлгү үеде ук чунар бажыңны ажыглавастаан. Оон чайгы септелгези чоруттунаан. Колхоз баштаар черде чунар-бажыңның эргелекчизин томуйлаан болгаш субботада, воскресеньеде изидер деп шиитпирлээн. Ынчалза-даа ук шиитпир саазын кырында арткан. Чоокку үеде оны доктаамал ажыладырын колхозчулар негеп турар.

С. ДОРЖУ.

Кажан шиитпирлээр ирги?

Совет кижилериниң амыдыралы чыл-бүрү экижип, оларның калбак хереглелдиң барааннырынга негелдези доктаамал өзүп турар.

Оларның негелде, хереглелин долузу-биле хандырары садыг организацияларының хүлээлгези болур. Ындыг болза-даа облпотребсоюзтуң баштаар чери бичии ургларның даараглыг хевин районнарже эвээш үндүрүп турар. Ылаңгыя, бистип Эрзин районувустуң колхозчулары школа иазылыг ургларга хереглеттинер тускай хепти районга эккээрин каш удаа райпо баштаар черинден дилеп келген. Колхозчуларның чептүг негелдезин облпотребсоюзтуң баштаар чери кажан шиитпирлеп бээр ирги?

Б. ШАКТАР-ООЛ.

БИСТИН КАЛЕНДАРЫВЫС

УЛУГ ОРУС ЧОГААЛЧЫ

(Н. А. НЕКРАСОВТУҢ МӨЧЭЭ-ЛЕ 80 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА).

Улуг орус шүлүкчү Николай Алексеевич Некрасовтуң шүлүкчү болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулгазы Россияга хосталгалыг шимчээшкинге улуг ужур-дузалыг болган. Оон ажыл-чорудулгазы дөртен хире чыл иштинде үргүлчүлээн болгаш ол болза XIX үүс чылдың «Амгы үечи» болгаш «Ада-чурттуң бижилгелери» деп мурнакчы сеткүүлериниң редактөр үндүрүкчүзү, чогаал талазы-биле шылгарангай шүгүмчүлекчи болгаш гениалдыг шүлүкчү чораан.

Н. А. Некрасовтуң шүлүк чогаалы калбак массаларның амыдыралы-биле тудуш эрге-ажыктарын илередип, чонга ынак болур чорукка болгаш чоннуң күлданыкчыларын көөр хөөнү чок чорукка бөдүүн кижиниң чүрээн хайындырып турган. 60 чылларның эгезинде орус шүлүк чогаалының бүдүн төөгүлүг үези болган чогаалдарны Некрасов бижээн, ол чүлерил дээрге, «Шүлүкчү болгаш хамаалы», «Белинский», «Аас-кежик чоктар», «Мурнуу эжик чаныңга боданыышкыннар», «Еремушкага ыр», «Волгада», «Тараачыннар ургулары» болгаш оон-даа өскелер болур.

«Волгада», «Ургларның ыглаашкыны», «Демир оруқ», «Хостуг сес дугайында ыр», «Күш-ажыл дугайында ыр» деп чогаалдарында Некрасов болза аарберге, кижи шыдажыр аргажок ажылда кадыг-дошкуну-биле мөлчүткен кижилериниң эвур-хевирлерин тургускулаан. Төөгүнүн ол үеде байдалының ужурунда, бодунуң аңгы талазы-биле эрге-ажыктарын медереп билип турар ажылчын кижинин-даа, пролетаржы революсчунунда овур-хевирин Некрасов тургуспаан.

Ындыг болза-даа, 60—70 чылдар үезинде революсчу идеяларның хөгжүлдезин холбаштыр оон чогаалдарының социал-политиктиг чидигленишкини күштели берген. Бир эвес 40 чылдар үезинде оон шүлүктериниң амыдыралда бар үүлүү оон четпес талазы-биле көргүзүп турган болза, 60—70 чылларда сатириктиг үүлдер-биле чергелештир демиселдиң хөөнү оон шүлүктериниң бар болу берген. Чижээлээрге, хөөлиленир, чашпаалаар, ийи арынныг чорукту 1845 чылда бижээн «Өшей ыры» деп шүлүкте сойгалап илередип турар. Оон соонда 30 чыл өрткенде бижээн «Еремушкага ыр» деп шүлүкте болза чүгле четпес таланы көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, харын аныяктарның демиселиниң программазын ажыктыг талазы-биле хөгжүдүп турар үүл бар. Оон чижээ мооң эдаанда одуруглар болур:

Амыдырал саңлдарынга
Арыг хөөнүн бүрүн өргү,
Орта чоннуң чүткүлдери
Оттурунга саат кылба.
Деннел, Хостал, Төреллежиг —
Демгилерни ынчаар алаар,
Олар-биле төрүттүндүн —
Оларны сен сагып, камна!

Некрасов — тараачын демократиязының шүлүкчүзү. Тараачын шимчээшкинниң быжып турар күжүн ол көрүп, чүгле чоннуң революциязы тараачыннарның күзел-соруун боттандырып болур дээрзинге ол бүзүреп чораан. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктары-биле тудуш чуртта чораан шүлүкчү болганда, «чоннуң күжүнүң чажыды, кайда сен?» деп айтырыгны ол салып үндүрген болгаш тараачын кижини, «Русьта кым хөлүг, шөлээн чуртта турар-дыр?» деп байысказан турар маадыр, шииткекчи болдурган.

Оон-биле кады Некрасов болза орус тараачын кижиниң бодунга чоргаарланыр сеткилиниң хөгжүп турарын база көргүскен. Босово суурнуң бөдүүн тараачыны Яким Нагой дворян тургузугну дараазында сөстер-биле буруудадып турар:

Кара чазасан шимченгештиң
Ажыл чүгле дооступ турда,
Хаан, бурган база дээрги
Алыр, чиирде белен турар.

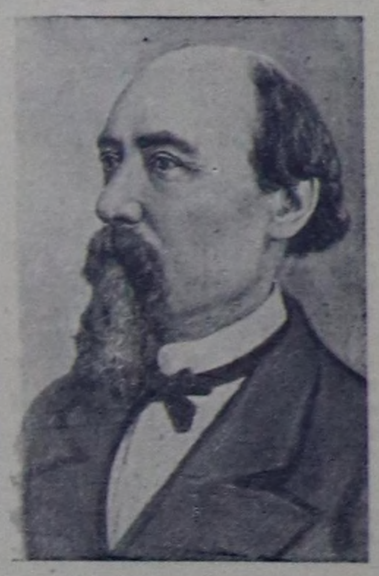

Тараачын кижилериниң овур-хевирлерин Некрасовтуң тургузуп турганының үезинде чоннуң эрге-ажыы дээш демиселге бодунуң бүгү амыдыралын берген Савелийниң овур-хевири эң эки болуп турар, оон эдилеп өрткен чүүлү бо—

Чээрби чылда хоругдал,
Чээрби чылда шөлүлге, —

ынчалза-даа ол дүжүп бербээн. Ынчаарга ол чүс харлыг ашак апарганда, кижилер ону «хоругдаткан, бакка көрдүрген сен» деп чемелээрге, Савелий чоргаарал-биле: «бакка көрдүрзе-даа, кул эвес мен» — деп чугаалаар.

Хосталгалыг демиселге мурнакчы интеллигенцияның ролун база Некрасов айтып чораан. «Дылы байбан — хөрээ куруг» либералдыг чулчурукчуларны сэйгалавышаан, «...коя шуугаакчыларны» бакка көрбүшаан, өзүлүг демиселчилерни ол мактап чораан. Некрасов болза мурнакчы интеллигенцияны «чоннуң хөрээ» дээш демиселче кыйгырып турган.

Бодунуң эң улуг чогаалдарынга бүржуазияның дарлакчы ролун база ол көргүзүп чораан. Тараачыннарның ядарап-хоозураары-биле холбашкан буржуаз «дешилгени» көргүспүшаан, оон бижээн:

Крепостной кичиниң орнунга
Кижилер өскени бодап алган.

ЧижеҢ садыгжылар дугайын ол килеҢ-биле чугаалап, Босово суурнуң хөй човуланныг тараачыны Яким Нагойну оларның уъжун хоозураш дүвүрээн деп айтып турган.

Некрасовтуң шүлүк чогаалы болза «бодунуң ниитилелиниң болгаш бодунуң үезиниң хамаатызы, оглу болур» деп чогаалчы кижиден Белинскийниң негеп турганынга бүрүнү-биле дүгжүп турар. Некрасов уран-чүүл талазы-биле реалюсчу кижи чораан, чүге дээрге амыдыралдың бүгү-ле болуушкуннарын үнелеп көөрде массаның эрге-ажыктарын, чоннуң чаагай чоруун ол үндезин принциптер болдурган. Бодунуң бүгү-ле алыс бодалдарын болгаш күзелдерин чонга баралын болурунуң хөрээ-биле Некрасов холбаштырган.

Бодунуң чуртунуң болгаш чонунуң эрткен төөгүзүнче база амгы үезинче көрбүшаан, ол болза, хосталгалыг шимчээшкиниң ажылдакчыларын ылгай демделеп чораан. Белинскийниң, Чернышевскийниң, Добролюбовтуң, Шевченконуң чугаал талазы-биле уттундурбас овур-хевирлерин ол тургускан. Декабристерниг дугайында шүлүглелдериниг Некрасовтуң киргени ышкаш, политика талазы-биле шөлүткеннерни ынчаар мактаан чорукту орус чечен чогаалдан тывары берге. Оон ол чогаалдары улуг алдаржан. Ынчангаш Некрасовтуң «Орус хөрөөженнер» деп шүлүглелин кадыг-дошкуну-биле истеп, хоругдап турганы таварылга эвес.

Некрасов Россияның төөгү талазы-биле ролунуң, төрээн чонунуң бедик онаалгазының дугайында сеткил хайнышкыныы-биле чугаалап чораан. «Өске үелериниң», тодаргайлаарга эки үелериниң келирин ол баш бурунгаар көрүп турган. Улуг орус хемниң (Волганың) кырынга «төнмес-батпас човуур» турып турган крепостной өзүнүң аар-берге үезинде Некрасов келир чырыткылыг хүнүнүң кайгамчыктыг чурумалын дидими-биле бижип илередип турган.

Оон-биле кады Некрасов болза типлеттирбес орус улустуң овур-хевирин болгаш чогаал ажылынга көргүскен. Ол болза «буттары чанагаш болгаш хөректериниг дөңгүп шын алган» чоруур кижилерни алдаржыдып, оларга алдарлыг болур орукту баш удур сөглеп чораан. Крепостниктиг болгаш капиталистиг дарлал чуртту, чоннуң чыттыр базып алган турарынга ол ханызы-биле хомудап чораан. База ол болза «Тараачын балдылар—өйүнге чедир чыткаш», чон тура халып үнер үе келир дээрзинге чигинмес турган.

Некрасовтуң революсчу үзели «Русь» деп гениалдыг ырны чогаадырынга сорук киирикчизи болган. В. И. Ленин ол ырның одуругларын сактып, ылаңгыя 1918 чылда мынчаар бижээн: «Русьтуң ядыы болгаш күш чок болбазын, сөстүң долу утказы-биле оон күчүлүг болгаш элбеҢшилдиг болурун канчап-даа тургаш чедип алыр херек».

Некрасовтуң чогаал ажылы орус шүлүк чогаалының хөгжүлдезинге улуг саңлдарны киирген. Амгы үениң чечен чогаалынга база эң-не чаагай саңлдарны ол көргүзүп турар.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

Перспективтиг планнаашкынның эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, улус ажыл-агыйының металлургия болгаш оттулар-чүүл, энергетика базазын дүрген өстүрери болур. Кол планның дөзевирлеринде айыттының турарын өзугаар шой бүдүрерин 37-ден 75—85 миллион тонна чедирери болгаш каңны — 51-ден 100—120 миллион тонна чедирери улус ажыл-агыйының улам ыңайгы техниктиг дерилгезинин, тудугну хөгжүдериниң болгаш оран камгалалының хереглелдерин хандырарының сорулгазы-биле машиналарны болгаш дерилгелери бүдүрерин көвүдеирде эргежок чугула. Кара металлдарның немей өзүлдезин хандырары болза демир рудазының сөөлгү үеде ажыттынгылаан эң улуг байлактыг черлерин шиңгээдип ап турган, кара металлургияның чиг-эт базазын дыка калбартырынга даянып турар.

Улус ажыл-агыйының оттулар чүүл базазының өзүлдези хамыктың мурнунда нефть болгаш газ үлетпүрүн дүрген хөгжүдеринге үндезилеттинер. Амгы үеде ССРЭ-де оттулар чүүлүң ниити тывыжында нефть болгаш бойдус газы $^1/_4$ хире черни эзлеп турар, оон кадында АКШ-та оттулар чүүлүн ол хевирлериниң тывыжы бүгү оттулар чүүл курлавырларының $^2/_3$ болуп турар болгай. Нефть болгаш бойдус газы оттулар чүүлүң аажок ажыктыг хевирлери болур. Калбал-биле ажыглаттынганда нефть болгаш бойдус газы күш-ажылды дыка камнап алыр арганы бээр. Кол планның дөзевирлерин өзугаар хөөр даштын тывыжы 462 миллиондан 650—750 миллион тонна чедир өзер турда, нефть тывыжы 98 миллиондан 350—400 миллион тонна чедир өзер. Газ тывыжы, чижеглеп бодаарга, 13—15 катап өзер, ол чорук галты чүгле одалгага эвес, харын база химия үлетпүрүнүң үнелиг чиг-эди кылдыр ажыглаар арганы бээр.

Планның дөзевирлеринде улус ажыл-агыйының бүгү талалыг электрижидилгезинин шугуму улам ыңай хөгжүүр. Электроэнергия ажылдап бүдүрери 210-дан 800—900 миллиард киловатт-шак чедир, азы 4 ажыг катап өзер. Ол чорук үлетпүрге электроэнергияны хереглээрин улам ыңай өстүрери-биле чергелештир көдээ ажыл-агыйны болгаш транспортту электрижидериниң деңнелин дыка бедидер арганы бээр.

Перспективтиг планнаашкынның кол сорулгаларының бирээзи болза химия үлетпүрүнүң хөгжүлдезин дүргедедир болур. Улус ажыл-агыйын механизастаары, автоматчыдары болгаш электрижидери-биле чергелештир химижидилге дээрге техниктиг депшилгениң кол эң чугула угланыышкыннарының бирээзи болуп турар. Чоокку чылларда химия үлетпүрүн хөгжүдер чорук удобрениелерни күштүү-биле көвүдеирингe-даа эргежок чугула, ол чокта бистиң шөлдеривистиң дүжүттүүн бедидери болдунмас болгай, өөнүү металлдарның, тудуг материалдарының, а ол ышкаш үүш болгаш мал ажылының чиг эдинин дыка хөй хевирлериниң солукчулары болур янзы-бүрү синтетиктиг материалдарны бүдүрерингедаа эргежок чугула. Калбак хереглелдиң барааннырын дүрген көвүдири көдээ ажыл-агыйдан кирип турар чингине-чиг-эттиң өзүп турар агыышкынынга кылымал волокно үлетпүрүн чиг-эттиң алгыкеш, өлүк болгаш өске-даа хевирлеринге немештир дыка калбартырын негеп турар.

Улус ажыл-агыйын планнаарынга үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинге шын дүгжүлгени хандырары эң чугула ужур-дузалыг. Бир эвес үлетпүр көдээ ажыл-агыйны бүдүрүлге чепсектери-биле, а ол ышкаш хереглел чүүлдери-биле хандырарының үнер дөзү болуп турар болза, көдээ ажыл-агый чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн чиг-эт-биле, а чонну аъш-чем-биле хандырып турар. Социалистиг үлетпүрбиле көдээ ажыл-агыйның харылзаалары бистиң ниитилеливистиң найыралдыг ийи ангыларының — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыдарының чугула фактору болуп турар.

Үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде шын дүгжүлгениң айтырыы бирги беш чылда-ла планнаашкынның чугула сорулгазы бооп Совет күрүнениң мурнунга туруп келген. Беш чылдарның үезинде чурттуң социалистиг индустриализастаашкынының дүрүм өзугаар түңнели болза, улус ажыл-агыйынга үлетпүрүнүң бот деңзизинин бедээни болган. Чуртту социалистиг өзү-биле индустриализастаарынга үндезилээш ыяш андазындан тракторже болгаш комбайнче шилчилге боттанган. Ол чорук улус ажыл-агыйының бо-даа адырынга калбарган үндезинниг дагын бүдүрүлгениң таарымчалыг байдалын хандырган. Революция мурнундагы эң дүжүткүр 1913 чылга деңнээрге тараанның бараанныг бүдүрүлгези барык-ла үш катап, оон иштинде кызыл-тастын — 5 катап өскен. Көдээ ажыл-агый продукциязының өскедаа хевирлериниң бараанныг бүдүрүлгези база өскен. Ынчанмыже дайынның таварыштырган каражаларының, а ол ышкаш организастаашкында болгаш планнаашкында четпестериниң түңнелинде дайын сөөлүндеги үеде көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези улус ажыл-агыйының болгаш чурттуң чонунуң негелделериниден хожудап турган.

Көдээ ажыл-агыйны күштүг көдүрер сорулга-биле сөөлгү чылларда кур болгаш курукган черлерни шиңгээдип алыр, колхозтарның, совхозтарның болгаш МТС-териниң материал-техниктиг базазын өстүрер, оларны удуртукчу болгаш тускай эртемниг кадрлар-биле быжыглаар, көдээ ажыл-агыйның планнаашкынын экижидер, көдээ ажыл-агый продуктуларынга садып алыышкын болгаш белеткээ өртектерин бедидер дугайында улуг-улуг хемчеглерни ап чоруткан. Ол бүгү болза, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын көдүрериниң дүлгүүрү болур тараалан-хадылан ажылын хөгжүдеринге улуг чедишкиннерни хандырган. 1953—1957 чылдарның дургузунда күрүнениң тараа садып алыышкыны 20 хуу, оон иштинде кызыл-тас — 43 хуу өскен. Чүгле кур болгаш курукган черлерни шиңгээдип ап турар районнарга безин 1957 чылдың ноябрь 1-ге чедир 1,2 миллиард пуд тараа белеткеттинген, ынчаарга 1953 чылда ол районнарга белеткээн тараа 618 миллион пуд турган болгай. Көдээ ажыл-агыйның өске культураларын бүдүрери болгаш белеткээрге база өскен.

СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларынга дүүштүр тараа бүдүрери 1960 чылда 11 миллиард пуд чедир өзер ужуруг. Мал ажылының талазынга эвтти, сүттү болгаш саржагны чоннуң кижи санынга онаштыр бүдүрериниң талазы-биле АКШ-ты эң чоокку чылларда чедириниң сорулгазын күүседири болза, эвтти 20—21 миллион тонна болгаш сүтү 70 миллион тонна чедир бүдүрери ол болур.

Улус ажыл-агыйының перспективтиг планнаашкынынга национал орулганы хереглээринин болгаш мөөнүзүрүнүң эң-не таарымчалыг дуржулгазын хандырары онза чугула ужур-дузалыг болур. ССРЭ-ниң национал орулгазының үзүктел чок, дүрген өзүлдези улустуң хереглелиниң деңнелин бедик темпилерлиг өстүрер болгаш оон-биле кады улус ажыл-агыйынга мөөнүлгени көвүдедир арганы берип турар. Оон-биле кады национал орулганың кол фондуларын калбартырынче, курлавырларны хандырарынче барып турар мөөнүттүнер көдээ хереглелди өстүрериниң база таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар хереглелге бистиң чуртувустуң национал орулгазының барык-ла дөрттүү үш кезиг ажыглаттынар.

Улустуң хереглелиниң дүрген өзүлдези болгаш оон структура-тургузуунуң экижилгези болза, хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарының орулгаларының чайгылыш чок өскениниң түңнелинде хандырттынар. Үлетпүр болгаш тудуг ажылчыннарының боттуг ажыл төлевири 1913 чылдан 1956 чылга чедир барыкла беш катап, ажылчы тараачыннарның боттуг орулгалары — алды катап өскен. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның орулгаларының өзүлдези, а ол ышкаш оларның төлеп турар үндүрүглериниң, чурттаар бажың хөлелининге төлээр чарыгдалдарының үлүг-хуузунуң бичеҢээни чоннуң хереглелиниң деңнелин дыка бедидеринге чедирген. Оон-биле кады күрүне бюджединиң болгаш бүдүрүлге чергелериниң акша-хөрөнгилериниң күселиби-биле чоннуң ап турар төлелгелери болгаш чиигделери дыка өскен. 1957 чылда пенсияларны көвүдеткени-биле холбаштыр ол төлелгелер болгаш чиигделер 192 миллиард рубльден эвээш өвес көвүдээр. ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында улус ажыл-агыйының чедип алган бедик деңнели чоннуң чаагай байдалын улам дүрген темпилерлиг көдүрер арганы берип турар.

Мөлчүкчү аңгыларның болгаш оларның чилбилиглериниң мангыстакчы хереглели үзүткаттынган социализм үезинде национал орулганың капиталистиг чурттардаазындан хөй кезиин мөөнүлгениң сорулгаларынче угландырар арга бар болуп турар, ол чорук калбарган үндезининг дагын бүдүрүлгениң бедик темпилерин хандырып турар. Байгамчык улуг тудуг программазын боттандырганының түңнелинде ССРЭ-ниң кол фондулары 1913 чылдан 1956 чылга чедир үениң дургузунда 7,7 катап, оон иштинде бүдүрүлге фондулары — 15 катап, үлетпүрүнүң болгаш тудугнуң кол фондулары — 32 катап өскен. Ынчанмыже үлетпүр тудуунуң болгаш хоорай чонунуң өзүлдезиниң темпилери сөөлгү үеде чедир-ле чурттаар оран-сава тудуунуң хөгжүлдезин өзөөн мурнап турган. Амгы үеде чурталга тудуун дүргедедириниң бүгү-ле таарымчалыг байдалдары тургустунган. «ССРЭ-де чурталга тудуушкунун хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ныл болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында чуртта чурталга бажыңнарының чедишкин чоруун эң чоокку 10—12 чылдар дургузунда чок кылырының сорулгазы салдынган.

• • •

Улус ажыл-агыйының социалистиг планныг системазының артык күштерин ажыглавышаан, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак, ажыл-агый удуртулгазының болгаш планнаашкынының ленинчи принциптерин удуртулга болдургаш, планналганың системазын сайзырангайжыдып турар. Экономиктиг административтиг районнарга үндезилээш, эргелеп-башкарылганың девискээр барымдаалар принципинче шилчилге ажыл-агыйны күрүнеден төвүлеп удуртурун бүдүрүлгени эргелеп-башкарарда болгаш планнаарда республик, чер-чер органнарының, бүдүрүлге черлериниң болгаш калбак ажылчы массаларның инициативазын калбартыры-биле дүүштүрер арганы берип турар.

Бистиң чуртувустуң ажылчы массаларының чогаадыкчы идепкейи болгаш инициативазы улам-на өзүп турар. Ынчангаш ол чорук ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, ажылчы чоннарның чаагай байдалын өстүрер дээш демиселге улам-на чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр арганы бээр.

А. КУРСКИЙ.

Делегей байдалының ДОПЧУЛДАЛЫ

1958 чылды совет кижилер боттарының Төрээн чурту дээш дүрүм өзугаар чоргаарланыышкынның сагыш сеткилибиле болгаш келир үеже чырыткылыг перспективалар-биле уткаанар. «1957 чыл эки чыл болган! 1958 чыл оон-даа эки болур деп бодаар мен!» деп, ССРЭ-нин Дээди Совединин декабрь сессиязынга Н. С. Хрущев чугаалаан. 1958 чыл бистиң чуртувустуң улустарынга улус ажыл-агыйының, әртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинин, культураның, чурталга тудуунуң талазы-биле совет ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын бедидер талазы-биле, чаа-чаа чедишкиннерни бээринин дугайын сессияның материалдары херечилеп турар.

Чаа чыл социализмниң өске-даа чурттарынга база экономиканың болгаш культураның улам ыңайгы чечектелиишкинин бээр. 1958 чыл Кыдатка ийиги беш чылдың әгелээн чылы болур, эл план болза ол улуг чуртка социалистиг тургузуушкуннуң бүгү талаларының улам улуг депшилгезинге чедирери чигзиниг чок. В. Гомулканың чаа чыл чугаазынга демдеглээнин өзугаар алырга, 1958 чыл болза ажылчы чоннарның амыдыралчурталгазын улам ыңай экижидер дээш демиселге улустуң күштерин улам-на каттыштырарының чылы болу бээр. 1958 чылда будуруушкуннуң ниити хемчээлин 22 хуу көвүдедир деп сорулганы Корей Улус-Демократтыг Республика бодунуң мурнунда салып алган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бүгү ажыл-чорудулгазында, чазактарның бүгү ажыл-чорудулгазында тайбың, депшилге болгаш чоннуң амыдыралының деннелин бедидер дугайында сагыш салыышкыны сиңиккен социализмниң улуг лагериниң бүгү чурттарының мурнунда 1958 чылда өөрүшкүлүг перспективалар ажыттының турар. Эрткен чылда чедип алдынган кайгамчыктыг чедишкиннери-биле сорук киргеи ол чурттарның улустары чаа, 1958 чылды кайгамчык улуг кедүрлүүшкүн-биле уткаан.

Капиталдың чурттарында мырыңай өске байдал тергиндеп турар.Ында ажылчы чоннарга 1958 чыл чаа-чаа аар-бергелерни бээр—үндүрүглер өзер, шериг бюджеттери көвүдээр, ажыл чокталыышкынның масса-лыы-биле калбарар.

«1958 чылда Франция кадыг-дошкун чидириглерге таваржыр» деп «Паризьен либере» деп буржуаз солун бижээн.

Эн улуг капиталистиг чурт—АКШ-ка әрткен чылын будуруулгенин кудулаашкыны болган, ол чорук ажыл чокталыышкынын дыка көвүдедиринге чедирген. Америк ажыл чоктарның саны 4 миллион кижи ашкан. Чаа чылда ажыл чокталыышкыны улам-на күштүг өзер дээрзин америк парлалга баш удур чугаалап турар.

Дорайтап бар чыдар экономиктиг байдалдан үнериниң аргазы кылдыр капиталистиг күрүнелер чепсегленишкиннерни улам-на күштелдириниң орударын дилеп турар. Барыын талакы чурттарның чаа бюджеттеринде шериг сорулгаларынга чарыгдалдарның түүлдери көвүдеп турар. Барыын Германияга ол чарыгдалдар 11—12 миллиард марка, АКШ-ка—50 миллиард ажыг доллар болур. Ол хирезинде хамааты хереглелдерге ындында-ла чаржынчыг чарыгдалдар капиталдың чурттарында кызырлып турар.

АКШ-тың болгаш барыын талакы өскеда чамдык чурттарның империалистиг бөлүктериниң чорудун турары «соок дайынның» болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чидиглендириниң политиказынга чүгле калбак улус массаларның болгаш депшилгелиг хөй-ниитиниң талазындан әвес, харын делегей байдалын чөптүг үнелеп турар сазылыг чамдык буржуаз ажылдакчыларның талазындан база улам-на удурланып турар. Чижээ, даштыкы политиканың шиитпирлеттинмээн айтырыгларының талазы-биле Барыын болгаш Чөөн чүктериниң аразынга, АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга чугаалажыышкыннар дээш шимчээшкиниң чаа чылдың бүдүүзүнде болгаш эгезинде онза калбарганы харын ол дугайын херечилеп турар.

АКШ-та ындыг чугаалажыышкыннарның талалакчыларының бирээзи Элеонора Рузвельт болуп турар. «Чогум-на харын Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннардан бистер (тодаргайлаарга АКШ) ойталаан бис деп «Нью-Йорк пост» солунга ол бижээн. Бот-боттарывыска бүзүреп азы бүзүревейн турарывыстан хамаарылга чокка, мен бодаарымга чүгле чаңгыс орук, ылавылаарга чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр арга бар».

Лондонуң недель санында үнер «Обсервер» солуну «сөөлгү чылдың дургузунда Англияга эң-не багай янзы-бүрү хөөннерниң бирээзи болза, бистиң политикавыстың угланыышкынына идегелдиң читкени болган деп айыткан. Россия биле Барыын чүктүң харылзааларының чөтырыгларын шиитпирлээр кандыг-даа оралдажыышкыннардан барык ойталаанының фактызы улустарының медерелин өзулуг-ла силгипкен. Англияда болгаш Барыын чүктүң өске-даа чурттарында Советтер-биле чугаалажыышкыннарның негелдези дыңналып турар». «1958 чылда Чөөн болгаш Барыын чүктер ужуражыр ужурлуг» деп Англияның «Дейли мейл» солуну негеп турар.

Ындыг янзылыг чугааларны Францияның, Барыык Германияның, Бельгияның, Италияның болгаш Сөңгу-атлантиканың шериг блогунуң өске-даа чурттарының парлалгазындан номчуп болур. Амгы үениң эң-не чугула айтырыгларының талазы-биле улустар аразынга чугаалажыышкыннарның чогумчалының улам-на калбаа-биле түүлдүзүнүп турар апаргаи. Ол чорукка Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг политиказы идиг берип турар. Даштыкы күрүнелериң болгаш чазактарның баштыңнарынга совет удуртукчуларның чаа чылдагы найыралдыг чагааларын даштыкы парлалга болгаш күрүне ажылдакчылары аажок чаагай күзел-биле уткаан. Ол чагааларны тайылырлавышаан, Англияның «Дейли мейл» солуну мынча деп бижээн: «Чаа чылдың хүнү Барыын болгаш Чөөн чүктериниң аразында харылзааларга өзулуг чылыганы бөөр деп идеген болур».

Дайынга болгаш империалистиг күрүнелериң колонизаторжу политиказынга удур, улустар аразының шиитпирлеттинмээн бүгү-ле айтырыгларын тайбың шиитпирлээр дээш демисежип турар күштернин кайгамчык улуг өзүлдезиниң болгаш сырый каттыжыышкынының дугайын Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының чаа чылдың баштайгы хүнүнде Каирге доозулган конференциязы чугаалаан.

Азия болгаш Африка улустарының ол чугаазының ужур-дузазы алызындан кайгамчык улуг. Азия болгаш Африка чурттарының улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкини чарылбас болгаш ол чурттар чокта делегейниң чаңгыс-даа улуг айтырыын моон ыңай шиитпирлээр аргажок дээрзин Каир конференциязы база дагын көргүскен.

Бандунгка болган сураглыг конференцияга 29 чурттар төлөөлеттирген турган болза, 1.600 миллион кижилер чурттап турар 45 чурттарның төлөөлекчилери Каирге чыылган. Каирге чыылган ол төлөөлекчилер тайбың кожа-хелбээ турарының Бандунгка үүлдүзүнүп көрүнген кол-кол принциптерин бадыткааннар. Империализм, чепсегленишкиннерни дүжүрер, атомнуг дайынның кыжаныышкынын чайладыр дугайында, кеш-сөөктү ылгай көөр чоруктуң дугайында, Алжирде байдалдың болгаш кижи төрелгетенни үүвүредип турар өске-даа айтырыгларының дугайында Каир конференциязының шиитпирлери империализмге болгаш колониализмге оларның бүгү-ле хевирлеринге болгаш илерээшкиннеринге чаа согуушкун болуп турар.

Бүгү-ле чурттарның болгаш улустарның аразынга экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы тургузар болгаш быжыглаар дээш конференция шиитпирлиг саналдаан. «Ам делегейниң бүгү улустарының характарының үү Каирже угланган, чүге дээрге, бүгү кижи төрелгетенге амыдыралчы чугула ужурдузалыг айтырыгларны: империализмге удур, бүгү делегейге тайбың дээш демиселдиң айтырыгларын ында шиитпирлеп турар» деп Египеттиң «Аль-Ахрам» солуну конференцияның хүннеринде демделээн.

Барыын талакы чурттарның буржуаз пропагандазы баштай Каир конференциязын ыыттавазын оралдашкан. Ындыг байдал болдунмайн бааргa ол пропаганда нүүлдээшкин кылып, конференцияның төлөөлелгелиг будуш-шынарын маргыжын әгелээн. Ынчалзажок ол-даа дузалаваан. Оон туржук Барыын Германияның «Дивельт» деп буржуаз солуну безин: «Каирде конференцияның киржикчилери боттарының улустарының хөөнүн өзулуг илередип турар дээрзинге чигзинмезе чогуур» деп миннип бижиир ужурга таварышкан.

Азия болгаш Африка улустарының тайбынга ынакшылдыг күзел-чүткүлдерин илереткен Каир конференциязының чедишкиннинг болганынга харыы болзун дээн чүве дег АКШ агрессчи багдад керээзин күштелдиринче угланган базымнарны кылган. Январьда Анкарага багдад керээзинин кежигүннери чурттарның чөвүлел хуралы болур, анаа Даллес киржир деп чарлаан турган. АКШ багдад керээзинин кежигүннүге кирип чадавас деп америк парлалга дыңнаткан. Ынчалзажок ол-даа оптаашкыннар оларның организакчыларынга эки чүве бербес. «Азияның болгаш Африканың бүгү кижи төрелгетенниң дөрттүң үжү болуп турар улустары болза, шериг керээлери, эвилелдер, деп эргелиг әвес керээлер болгаш дорамчылаттырган хүлээлгелер, чогуур негелделерге көргүзүп турар «дузаламчы», шериг базалары амгы үениң империализминиң чаа хевири болуп турар дээрзин билип турарлар» деп Египеттиң «Аш-Шааб» солуну бижээн.

АКШ-тың президентизи Эйзенхауэр чаа чылдың бүдүүзүнде мынча деп медеглээн: «Ye-шаг бистерге ажылдап берип турар деп санаан чоруувус бистиң алдаглывыс болган». Элээн озалдаан-даа болза үнелиг миннишкин-дир! Шаг-үе болза тайбыңны, найыралды, тайбың кожа-хелбээ турарын, хамаарышпас болгаш хостуг амыдыралды чедип алырын оралдажып турар кижилерге ажылдап берип турар. Ye-шаг болза монополистерге болгаш агрессорларга әвес, харын бүгү чурттарның улустарынга ажылдап берип турар. Шаг-үе болза социализмге ажылдап берип турар. Мынчангаш, империалистерниң үргүлчүлеп турар чимзениишкиннери турзажов, бүгү чурттарның улустары келир үеже бүзүрел-биле көрүп турар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Чаа чылда чедирген байырының дараазындагы сөстери бүгү чер бөмбүрзээнде кайгамчык улуг күш-биле чаңгыланып турар: «Келир үеже бүзүрелдиг көөрүнүң бүгү барымдаалары бисте бар. Коммунистиг партия биле Совет чазак келген Чаа чыл бүгү улустарга тайбың күш-ажылдың чылы, бодунуң эчис сорулгазын—коммунизм тургузуушкунун боттандырарынга бистиң улузувустуң чаа-чаа чедишкиннериниң чылы болзун дээш бүгү-ле үүлдерни кылыр».

А. ШАТИЛОВ.

КИНО

„ООЖУМ ДОННУҢ“ ИЙИГИ КЕЗЭЭ

Совет чогаалчы Михаил Шолоховтуң бүгү делегейге билдингир романын өзугаар тургускан «Оожум Дон» деп уран-чөчен кинонуң ийиги кезээ областың экраннарында үнүп әгелээн. Кинону Сергей Герасимов тургускан. Киноға кол чернин әлдән Григорий Мелеховтуң ролун Москваның Станиславский аттыг шин театрының артизи П. Глебов ойнап турар.

«Оожум Доннуң» бирги сериязы Дон хемниң унун чурттаан казактарның революция мурнундагы ажылдарын чугаалап турар.

Кинонуң ийиги кезээ хамааты дайынның шуурган дег тулчуушкуннарының чылы-биле әгелээр. Фронтуга турган казактарга Октябрь революциязының дугайында янзы-бүрү чугаалар дыңналып келгилээр. Түр чазакты дүжүр октаашы, ажылчыннар болгаш тараачыннар әрге-чагырганы холга алган дугайында медээни казактар арай сезиктиг хүлээп алганнар. «Кандыг әрге-чагырга болур әвес, көөр-ле-дир ийин» деп кижи бүрүзү бодап турар.

Фронтулар буступ дүжүп, солдаттар ангы-ангы бөлүктер болуп, чамыкта бүдүн рота, батальону-биле чаныс чоруп турганнар. Чамдык солдаттар офицерлерни боолагылап казапкаш, турган кезээнин складтарын, эт-севин үптеп алгаш, чангыдай бээрлер.

Петербургтуң (амгы Ленинград) бир ресторанынга казак офицерлер, Калмыков-биле Листницкий олар «Россияны кызыддардан камталаар» дээш дашказын кедүрүп орарлар. Петербургтуң хөренгитеннери контрреволюстуг генерал Корниловту улуг өөрүшкү-биле уткуп ап турарлар. Болуушкуннар улам-на чидигленип, удурланыышкак ийи ангы — революция биле контрреволюция каржызы-биле сегиржип ап турган.

Нарва станцияга шериг-те кады албан әртирип турган хорунжий Бунчук биле генерал Корниловка кызыгаар чок бердинген есаул Калмыков олар ужуражып келгеннер. Оларның үзел бодалдары ангы-ангы болган болгаш сегиржип алыышкынга Бунчук тиилээн. Туттурган есаулду сүрүп алгаш, Бунчук суг сордурар чер чанынга чөрүп орда Калмыков большевиктерни болгаш партияны бак сөглеп, каргап турып бээрге. большевик Бунчук шыдаштаан. «Ханаже чыпшыр тур» дээш, көөр хөнү чок дайзынның арнынче боолапкан. «Канчап баарың ол, Митрич. Чүге ону өлүрүп кагдың?»—деп Иван Алексеевич Бунчуктан айтырарга, ол шыңгыы, ынчалза-даа оожум үнбиле чугаалаан: «Бис оларны азы олар бисти... Ортузундаазы чок».

Революсчу казактар Подтелковка баштадып алгаш, контрреволюцияга удур тулчуушкунга белеткенип, улуг шериг кезектерин революцияның талазынче киирип турарлар. Олар кедээ станцияларга барып, казактарга ак генералдарның чүдек-бүжар үеллерин сойгалап илередип турар. Подтелковтуң отряды ак офицер Чернецовтуң шериин буза шапкаш, оон баштыңчыларын боолагылап каан.

Бижик-билиг чок казак Григорий Мелехов ол улуг болуушкуннарның ужур-утказын эки билбейн турган. Ол, большевиктерниң дугайын, оларның сорулгаларын болгаш негелделерин билип ап әгелээн. Большевиктер улустуң әрге-чагырганы тургузарын болгаш дайынны дүрген соксадырын негеп турганнар. Ынчангаш Подтелков болгаш өске-даа большевиктер-биле кады Григорий Донга Совет әрге-чагырганы тургузар дээш демисежип турган. Дайын соонда ол азылыңче чанмаан, а большевиктер-биле кады дайылдажып чораан. Ынчалза-даа контрреволюция-биле революцияның аразында чидиг демиселиниң ужур-утказын ол чедир билбес турган. Глубокая станцияның чанынга болган тулчуушкунга ак генерал Чернецовту бөлүк шериглери-биле кады чок кылганын Григорий көрген. Шак оон әгелээш-ле ол большевиктерден чарылган. Ол Подтелковту «улуг казак нациязындан» өскерилген кижи деп билген.

Сөөлүнде оон адазы Пантелей Прокофьевич: «Сен кайы талада кижи сен» деп айтырарга: «Мен бе? Совет әрге-чагырга дээш» деп харылаар. Ынчалза-даа ол оон ыңай улам-на коммунистерден, Совет әрге-чагыргадан хоорлуп бар чыткан. Бодунуң байлак амыдыралы, хуудa бажыңы чокка амыдырап шыдавас, шоолуг бижик билиг чок казак чогум революция деп чүл дээрзин ханызы-биле билип ап шыдаваан. Григорий Мелеховтуң ажыгшужүүнүн, чайгылып чоруурунуң үндезини ол. Чернецовту өлүрген соонда ол Совет әрге-чагырганы каргап, анаа удур апарган болгаш большевик матросту өлүрүп каан.

Дон хемниң унунга бүгү станцияларга контрреволюстуг үймээнниң четкизи калбарган. Олар революсчу хөөнүт мурнакчы казактарны чер болганга өлүрүп чорааннар. Актар Татарск суурже чоокшулап келгеннер. Революсчу казактар Кошевой, Валет, Котляров олар чажыды-биле ажыллап әгелээн. Григорий кайнаар-даа барбаан. Удаваанда суурга ак шеригниң төлөөлекчилери четкилеп келгеннер болгаш мобилизация чарлаан. Чаа тургустунган отрядтың командири Петр Мелехов апарган.

Дон суурларынга тургустунган чаа әрге-чагырганы, большевиктерге дузалажып, оларның даалгазын күүсеп турган казактарны олар каржызы-биле узуткап турган. Пономарев суурга Подтелков баштаан кезек большевиктерни азып өлүрген.

Чаа каскылап каан чевет чанынга ак-ак хөйленнерлиг большевиктер кожа тургулапкан. Оларның солагай талазының кыдыынга Бунчук турар. «Алын бар бе?» деп оон айтырган. Бунчук ыыт чок турган улусче көрүп келгеш, мынча дээн: «Коммунистер-большевиктер партиязының кежигүнү. Бодум казак, а Питерниң (Ленинград) ажылчыны мен. Ам болур ийнаан».

Эн сөөлүнде меге-шыырак болгаш шала кустругур Подтелков үнүп келген. Ол, бүгү өөрү-биле байыраашкан. Оны азып өлүрер дээш белеткеп каан хендирни болу мойнунга кедирип алгаш, бүгүдеге дыңналдыр чугаалаан: «Оожум Доннуң эң эки ооларын шак бо оңгарда хөмүлеп каан силер». «Бир-ле кижи оон будунун алаанга салып каан сандайны аңдара тепкен. Подтелковтуң буду черге дээй берген. Ол база-ла алгырып чугаалаан: «Ам-даа азып өлүрүп өөренмээн-дир силер»...

Кызыл шериглер шиитпирлии-биле халдап кирипкенде генерал Краснов тиилелгезин байырлап турган. Дон Хемнин унунда суурлар бүрүзүнге Совет әрге-чагырга тургустунуп турган.

Ак шеригниң чамдык кезектерин узуткаанының соонда Петр-биле Григорий бажыныңга кезек када анаа олурганнар. Дон унунга контрреволюстуг үймээн үнген соонда олар кызыддарга удурланыры-биле тускай отрядты тургузуп алган. Оон командиринге Петр Мелеховту томуйлаан. Олар чангыс чер чурттуглары Кошевой, Валет, Котляров олар-биле демисежип турганнар. Чүге дээрге олар Совет әрге-чагырга дээш туржуп турганнар.

Бирги тулчуушкунга Петр Мелехов өлүрткен. Акызын Михаил Кошевойнуң өлүрүп кааны Григорий Совет әрге-чагырганга улам-на удурланыштырган. Ынчангаш ол акызының өжөөнин негеп алыр дээш бодунуң отряды-биле кызыддарга удур калчаалыы-биле демисежип әгелээн. Григорий бодунуң отряды-биле арыга чаштынып турган.

«Оожум Доннуң» ийиги сериязы ынчаар доостур. Контрреволюстуг кезектерниң, оон-биле кады Григорийниң отрядының чылча шаптырганының дугайын үк кинонуң үш дугаар сериязы көргүзүп турар. Ак шериг кезектериниң Одесса хоорайны таварты калбаа-биле даштыкы чурттарже дезип турганын тырттырары-биле кинонуң үшкү сериязын кылып турар ажылдакчылар ында чеде берген ажылдап турар.

ЧУРУНТА: (Оң талазындан солагай талазынче) Григорий Мелеховтуң ролун ойнап турар артист П. Глебов, режиссер С. Герасимов болгаш оператор В. Рапопорт.

Акы-дуңма дузаламчы

ПЕКИН. (СЭТА). Дыңнатканын өзугаар алырга, Баоцзи-Чәндунуң 668 км дурттуг чаа демир орук шугуму январь 1-ден әгелээш ажыглалда кирген. Ол орук Кыдаттың Сөңгу-барыын болгаш Мурнуу-барыын талаларын тудуштуруп турар. Ол демир орук шугуму экономика талазы-биле кончуг улуг ужур-дузалыг.

Баоцзи-Чәндунуң оруун тударынга 40 ажыг совет тускай әртемниглер идепкейлиг киришкен. Синьхуа агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, ол дээрге демир орук тудуун хуусаа бетинде доозарының әң чугула факторларының бирээзи болган. Совет тускай әртемниглерниң удуртулгазы-биле чазыдырар ажылдарның әң-не чаа аргазын орудтуң тудугжулары калбаа-биле ажыглаан, ол чорук тудугнуң хуусаазын 700 муң кижи-хүн кызырар арганы берген. Демир орукту тудуп турарының үезинде мурнакчы совет дуржулганы бүгү талалыг ажыглаан. Даглыг черлерге демир орудтар тудуунуң үезинде ажыглаар хөй-хөй чаа совет аргаларны кыдат тускай әртемниглер шингәдип алган.

Совет инженерлер болгаш техниктер тудуг чоруп турда көвүрүглер болгаш тоннельдер тудуунуң талазы-биле үнелиг хөй-хөй саналдарны киргеннер.

Орук тудуунуң доозулганы-биле холбаштыр хөй-хөй материалдарны «Жэньминьжибао» солун парлаан. Совет тускай әртемниглериниң интернационализминиң улуг угаан-бодалы бистерге кайгамчыктыг үлегер болуп турар деп «Жэньминьжибао» солун бижээн.

Моол хамаатының чагаазы

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге әрге-шөлөлиг болгаш чыргалдыг амыдыралды делегейде эң-не баштай ажыткан маадырлыг совет арат дүменге болгаш эмнелге әртеминин талазы-биле оон шылгарангай угаанныг әртемденнеринге Моолдан келген мен бодумнуң байырымны чедирип тур мен.

Кызыл эмнелгезиниң хирургия салбырынга 1957 чылдың 11 айның 19-та келгеш, бодумга таварышкан айылдыг аппендицит аарыгны эмнедип эккирип алгаш, төрээн чуртумче чаныр чоруттум. Улуг Советтиң агаар транспортубиле чаныр келдим.

Эмнелге әртеминиң хөгжүлдезин, арат дүменниң ажыл-амыдыралының экизин карак-биле көргеш, ол бүгүнү улуг төрээн чуртумга белек кылдыр алгаш келдим.

Кызыл эмнелгезиниң хирургия салбырының эмчилери Александр Иванович, Бадмаева сугларга болгаш өске-даа эштерге чүректиң изиг байырын чедирип өзуладым.

Б. ЖАМЪЯН,
Моол Улус Республиканың Успа аймактың Довет сумузунда хоршаа даргазы.

Америк ракеталар базаларынга удур, атомнуг бомбаларлыг самолеттарның ужудуушкуннарынга удур

ЛОНДОН. (СЭТА). Ядролуг бомбалар чүдүрген америк самолеттарның ужудуушкуннарынга болгаш Англияның девискээринде америк ракеталар базаларының тудуушкунунга удур хөй-ниитиниң болгаш парлалганың соксаал чок удурланыышкыннарынга Англияда улам-на хөй чаа-чаа организациялар каттыжып киргилеп турар.

Гринвичтиде лейбористиг партия организациязының кол чөвүлели водородтуг бомбалар чүдүрген самолеттарның ужудуушкуннарынга удурланган резолюцияны лейбористерниң парламент фракциязынче чоруткан. «Англияның кыры-биле ол ужудуушкуннарны соксадыр хемчеглер алырынче чазакты кол чөвүлел кыйгырып тур»—деп, резолюцияда чугаалаан. Британ ортулуктардан америк ужар түүлүг ыраып чорударын резолюцияда база кыйгырган.

Мурнуу Лондонда машина тудукчуларының профэвилел каттыжыышкынының комитеди америк ракета базаларының тудуушкунунга болгаш водородтуг бомбалар чүдүрген америк самолеттарның Англияның кыры-биле хайгаарал ужудуушкуннарны чорудуп турарынга шиитпирлии-биле удурланып турар. Ракеталар базаларын «кара даңзыже» киир бижиринче, тодаргайлаарга, ол базаларга херек кандыг-бир чагыгларны профэвилел кежигүннериниң күүседирин хоругдаарынче профэвилелиниң күүсекчи чөвүлелин комитет кыйгырган.

Чаа чылда улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун көшкадырын хандырар сорулга-биле бүгү бөлүнүр базымнарны премьер министр болгаш оппозицияның лидери кылып чорударын болгаш тайбыңны быжыглаар дугайында сагыш салырын күзээнин илереткен резолюцияны Гулльниң муниципалдыг комитеди хүлээп алган.

«Кадык бодалдың оруунуң талазынче әглип киирер инициативаны илередип үндүрүвүссе чогуур»—деп, резолюцияны чедирип келген чөвүлелдиң кежигүнү лейборист Боди чугаалаан. Америк ракеталарга база тыпсып бээр болуп ангы чазактың чепшээрээнинге чугаазын хамаарыштыргаш, Боди болза бир әвес дайын өскүй берзе Англия онза айылдыг байдалда болу бээр деп оон ыңай онзалап демделээн. Совет эдеринчи салып үндүрүттүнген үеден бээр Америкада дүвүрээзинниг чорук әгелээн. Бир әвес чаңгыс-даа бол алдагдал болдунган турган чүве болза Европа катап-ла бүгү делегей дайынының театры болу берип болур турган ийик — деп, ол чугаалаан.

Атомнуг болгаш водородтуг бомбалар чүдүрген америк бомбардировщиктериниң Англияның кыры-биле ужудуушкуннарының бүгү делегей тайбынынга болгаш англи улуска айылдыг болуп турарын «Дейли Геральд» солун январь 3-те үнген редакция түүлүнге айыткан. Ол солун болза: «Бодун кичээнириниң хемчеглериниң бисте айылы кыжаныр турар» деп бижээн болгаш ол ужудуушкуннарынга төнчүнү салыр деп премьер-министрни кыйгырган.

Редакторнуң оралакчызы Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Бажың ээзинге сүмелер

Көрүнчүк шилинге долбаннарны болдурбас төлээде, ону хүн херелинге дорт шондурбас херек. Суугунуң азы бус радиаторунуң чанынга көрүнчүктү чыпшыр тургузуп база болбас, чүге дизе оон артыы талазында чаап каан мөңгүн суу чылыгга эзилгеш, арлып үрелип каар, ынчангаш көрүнчүк шилинге долбаннар азы арыг шил черлер тывылгылай бээр.

Резинчиткен плащтарны аштаарының аргазы. Плащты улуг таз азы ванна үстүнге эгиннериниңден хере азып алгаш, чылыг сугга эзилдирген «Новость» деп порошокка азы саван дазылы деп үнүштүң хандызынга өттүргеи чымчак щётка-биле моюндуруулдан әгелеп чодуп аштаар. Оон сөөлүнде душ суунга азы шүүр эмискиктиг демир савадан сугну кудуп тургаш чуур. Плащты база-ла эгиннериниңден азып кургаткаш, дыка изиг әвес илиир-биле арыг, чуга пөс өттүр хере базар.

Плащта чыпшына берген будукту азы өске-даа чүүлдерни чүгле «Новость» деп порошоктуң ийикпе саваниың хөй холуктуг эзилдирин-биле арылдырын болур. Плащ аштаарынга бензин, скипидар чергелиг өске-даа эзилдиричи шынарлыг чүүлдерни хереглевезе эки.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң база бухгалтериянның 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизиниң 3—65.

ТС—00604 Культура әргелелиниң типографиязы